

Kaupankäynti Suomessa 990-991

Pelin nimi "Idäntie" viittaa kauppareitistöön, joka kulki Itämereltä nykyisen Venäjän, Baltian ja Ukrainan alueen jokia pitkin Mustallemerelle ja Kaspianmerelle. Käytännössä tämä kytki siis Skandinavian ja Suomen alueet yhteen Rusinmaan kaupunkien, Volgan Bulgarian Konstantinopolin imperiumin, Bagdadin kalifaatin ja muiden kaukaisten kansojen kanssa. Tämän kaupan ajatellaan olleen 900-luvun loppuun asti Skandinaviasta lähtöisin olleiden rusien ja varjaagien hallussa.

Suomen alueella (kuten pohjoisessa yleensäkin) kaukokaupan kävijöitä kiinnostivat keskeisesti turkikset. Pohjoisen eläinten tuuheita ja lämmittäviä turkkeja kannatti laivata kauas etelään, missä vastaavia ei kasvanut. Toinen arvokas vientitavara olivat orjat, joiden arvoa kuljetettu etäisyys kasvatti sikäli, että kotiin karkaaminen tai kantäväestöön sulautuminen oli tällöin vaikeampaa. Lisäksi kaupaksi saattoi tarjota kuivattua kalaa ja käsityötuotteita kuten koruja ja taoksia, mutta näiden laivaaminen kauas oli vähemmän kannattavaa. Ajan suomalaisia idäntien tuontitavaroista ovat kiinnostaneet keskeisesti miekat, kankaat (silkit ja hienommat villat) ja pronssiesineet.

Skandinaviassa runsaita hopea-aarteita ei ole Manner-Suomesta juuri löydetty. Tälle alueelle asettuneet, suomea puhuneet maanviljelijät elivät ilmeisesti Euran ja Köyliön kaltaisissa itsenäisissä paikallisyhteisöissä, eikä laajempaa alueellista hallintoa tunnettu. Näissä yhteisöissä hopealla ei todennäköisesti ollut suurta arvoa, vaan olennaisempia sijoituksia olivat maa, karja ja työvoima. Hyödyllisempää hopea oli viikinkityylisille ryöstelijä-kauppiaille, joille se tarjosi kätevän tavan realisoida vaikeasti kotiin kuljetettava saalis ja käydä kauppaa matkan varrella. Viikinkipäälliköiden oli myös ylläpidettävä miestensä uskollisuutta arvokkailla lahjoilla.

Kauppaa käytiin toki myös Suomen sisällä. Suomalaisasutusta syntyi erityisesti vesireittien varrelle, Eurasta ja Köyliöstä itään Pirkanmaalle ja Hämeen järviolueelle. Kokemaenjoen vesistöä pitkin pääsi kulkemaan Vanajavedelle, jonka ympäristöön hämäläisasutusta oli keskittynyt. Idässä Saimaan alueella asui paikalleen asettuneita karjalaisia, mutta väliin jäi harvaan asuttu erämaa. Myöskään pohjoisessa Suomenselän alueella pysyvää viljelysasutusta ei ollut. Metsästävät ja kalastavat lappalaisetkin ovat ajoittain saattaneet viljellä kaskipeltoja ja pitää lampaita tai vuohia, mutta heidän elämäntapansa oli liikkuvampi. Talveksi kokoonnuttiin talvikylään eli markkinaan, mutta kevästä syksyyn kukin perhe metsästi ja kalasti omilla alueillaan.

Pelissä keskiössä ovat kauppasuhteet toisaalta idäntien kulkijoiden ja euralaisten/köyliöläisten, toisaalta näiden ja hämäläisten ja lappalaisten välillä. "Pirkkalaisoikeuksilla" eli lapinkäyntioikeuksilla tarkoitetaan hämäläisten itselleen ottamia perinnäisoikeuksia verottaa lappalaiskyliä, erityisesti siis turkiksia. Käytännössä liikkuvaa elämää elävien verottaminen väkisin ei välttämättä ole aina ollut helppoa, joten suhteet ovat olleet enemmän vastavuoroisia ja käsittäneet lahjojenvaihtoa ja muuta kaupankäyntiä. Hämäläiset ja varsinaissuomalaiset toki metsästivät turkiksia itsekin.

Euran ja muiden Lounais-Suomen kylien pienkauppiaat kokosivat nämä turkikset (karhujen, hirvien, kettujen, saukkojen, majavien, hylkeiden ja näättäeläinten nahat sekä myös lintujen sulat ja höyhenet), ja kauppasivat niitä markkinoilla merenkulkijoille. Kaukokauppa oli enimmäkseen poissa suomalaisista käsistä. Kontaktit varsinaisiin välimiehiin Ahvenanmaalta, Birkasta, Sigtunasta, Gotlannista ja Virosta olivatkin arvokkaita, ja tekivät näiden luotetusta yhteisönsä merkkihenkilön. Onkin vaikea ylikorostaa sitä, miten tärkeää luottamus kauppakumppaniin oli tänä aikana, kun oli mahdoton tietää, mitä vuotuisten markkinoiden välissä tapahtuisi, palaisiko toinen, ja olivatko tuotteet sitä mitä luvattiin. Suullisia lupauksia vahvistettiin rituaaleilla ja ritualisoidulla lahjanvaihdoilla, jotta kellekään ei jäisi epäselväksi, että sopimus on tehty.

Tavaroiden arvosta, erityisesti orjista

Yritämme tässä tarjota jotain suuntaviivoja siitä, miten ihmiset rautakauden Suomen oloissa olisivat eri kauppatavaroita arvostaneet. Tämä on monilta osin vahvasti spekulatiivista, ja ajan oloissa tuskin olisi ollut ylipäättään mahdollista sanoa, mikä on jonkin tuotteen käypä hinta: tämä riippui siitä, kiinnostiko ketään saapuvilla olevaa ostajaa sen hankkiminen, ja jos kiinnosti, mitä tällä oli tarjota vastineeksi. Vaikka arvoja suhteutetaankin alla hopeaan, marginaalinen osa kaupoista käytiin niin että hopea liikkui kädestä toiseen.

Pelitarkoituksia varten seuraavien voi ajatella olevan karkeasti samanarvoisia:

- 100 dirhamia eli 10 unssia eli 300 grammaa hopeaa
- 10 kiloa pronssia
- 100 lasihelmeä
- 10 kaula- tai rannekorua
- 100 kyynärää kotitekoista villakangasta
- 20 kyynärää hienointa tuontivillaa
- 5 kyynärää silkkiä
- 20 peurantaljaa
- 10 näädännahkaa
- 2 majavannahkaa
- 100 kg viljaa
- 100 kg kuivattua kalaa
- 5 ämpäriä hunajaa
- 20 lammasta/vuohta
- 3 lehmää
- hevonen
- täysi-ikäinen työkykyinen orja
- 2 miekkaa
- 6 sotakirvestä, kilpeä, keihästä, väkipuukkoa
- 20 viikatetta, sirppiä, telsoa
- kolmannes rengaspaidasta

Käytännössä kaikissa näissä vaihtosuhteissa voi ajatella olevan ainakin 50% heittoa ilman että asiaa kannattaa sen kummemmin päivitellä. Lisäksi monien yllämainituista esineistä laadussa ja koreudessa voi olla suurta vaihtelua, ylläolevien voi ajatella olevan perus-käyttöesineitä. On myös huomioitava, että osaa yo. tuotteista valmistettiin lähinnä omaan käyttöön, ei myyntiin (esim. halvinta villakangasta).

Skandinaaviyhteisöissä pidettiin paljon orjia, mahdollisesti jokaisessa vapaan miehen talossa orjaa tai paria, isoissa taloissa lukuisiakin (vrt. hautauhrit). Oletamme tässä saman päteeneen Suomessa. Miesorjia tarvittiin paimentamaan eläimiä ja levittämään lantaa pelloille, naisorjia lypsämään ja jauhamaan viljaa (mikä oli samalla heidän työkuntoisuutensa mitta), sillä ainakin jotkut vapaat miehet ja naiset katsoivat, ettei tämä ollut heidän arvoistaan työtä.

Myöhempien aikojen lähteissä orjien hinta vaihtelee valtaisesti, parista lantista kaupunkitalon hintaan. Orjan arvo isännälleen oli sen työn arvo, mitä hän teki. Kaupunkilaisten (eli käsityöläisten) arvo oli suurempi kuin maanviljelijöiden, ja näiden todennäköisesti suurempi kuin metsästäjä-kalastajien. Iän puolesta halutuimpia olivat korkeimman lapsikuolleisuusajan ylittäneet nuoret joilla on paljon työvuosia edessä. Lisäksi hintaan vaikutti liikatarjonta esim. sodan aikaan ja mahdollisuus saada lunnaita sukulaisilta.

Käytännössä orjakauppiaan ei välttämättä kannattanut haikailla parhaan mahdollisen hinnan perään, sillä joka päivä orjaa kuljettaessa tämä 1) söi ruokaa, 2) saattoi karata, ja 3) saattoi sairastua tai loukkaantua, etenkin jos häntä piiskattiin eteenpäin. Vaikka kaukana kotiseudultaan olevalla orjalla oli eksoottisuusarvoa, yksittäisen orjakauppiaan ei siis välttämättä kannattanut ottaa riskiä kuljettamalla orjiaan tuhansia kilometrejä, vaan realisoida voittonsa nopeasti. Orjat saattoivat kyllä kulkeutua kauaskin kotoaan ja samalla lisätä eksoottisuusarvoaan, mutta tällöin he luultavammin siirtyivät matkalla kauppiaalta toiselle. Pohjolassa Itämeren yli tuominen on ilmeisesti ollut riittävä etäisyys ehkäisemään pahimmat karkailuhalut.

Lähteitä

- Sami Raninen & Anna Wessman - Finland as a Part of the 'Viking World' (Fibula, Fabula, Fact: The Viking Age in Finland, toim. Ahola, Frog & Tolley)
- Anders Winroth - The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe
- Teuvo Lehtola - Lapinmaan vuosituhannet: Saamelaiden ja Lapin historia kivikaudelta 1930-luvulle
- Jukka Korpela - Kiovan Rusj: Keskiajan eurooppalainen suurvalta
- Jukka Korpela - The Baltic Finnic People in the Medieval and Pre-Modern Eastern European Slave Trade. Russian History 41, 85-117 (2014)
- Tavaroiden arvosta:
[http://web.archive.org/web/20050313160202/http://www.greywolves.org:80/artikkelit/2001-11-01-Tavaroiden_arvot_viikinkiajalla_\(A_1_00\).html](http://web.archive.org/web/20050313160202/http://www.greywolves.org:80/artikkelit/2001-11-01-Tavaroiden_arvot_viikinkiajalla_(A_1_00).html),

<https://regia.org/research/misc/costs.htm>,
http://www.hurstwic.org/history/articles/daily_living/text/Towns.htm,
http://faculty.goucher.edu/eng240/medieval_prices.html